

PÁZMÁNY PÉTER

ISMERETLEN MAGYAR KÖNYVE

OKOK, NEM OKOK
POZSONY, 1631

Hasonmásban közrebocsájtja és ismerteti
STRIPSKY HIADOR

NYOMTATTÁK
A PÁZMÁNY-EGYETEM KÖNYVSAJTÓJÁN
BUDAPESTEN, 1937. ESZTENDÓBEN

Szabó Károlynak soha el nem évülő érdeméül marad az, hogy a *Régi Magyar Könyvtár* megszerkesztésével megalapozta a magyar bibliográfiát. Módot adott arra, hogy a régi magyar irodalmat megismerhessük, hogy könyveket meghatározhassunk, hogy egyáltalán könyvtári életünk lehessen. Egyenest az ő hatásának tudható be, hogy igen sok elporosodott könyvhalmazból rendszeres könyvtár keletkezhetett országszerte, de az is bizonyos, hogy Szabónak és a *Magyar Könyvszemlének* köszönhető, hogy régi irodalmunkra vonatkozó ismereteink állandóan és örövendetesen gyarapodnak. Fontos dolog ez nagyon, hiszen a jelen a multon épül fel, a kettőnek kapcsolatát tehát minél jobban meg kell ismernie minden szak munkásának.

Könyvtáraink azóta egyre több és több olyan könyvről adnak hírt, amelyek ugyanabból az 1711-gyel lezárt időszakból valók. És a magyar műveltségtörténet szempontjából az az örövendetes, hogy minél tovább halad előre az idő, annál több régi könyvre tudunk hátratekinteni. Anyagot gyűjtögetve az immár ide-tova 60 éves RMK újabb pótkötetéhez magam is találtam évek óta folyó kutatásaim során mintegy 300 olyan régi magyar s ennél is több egyéb nyelvű hazai könyvet és könyvcímet, amelyek az irodalom számára újságot jelentenek. Ezek között van Pázmány Péternek is egy eddigelé ismeretlen

magyar könyve, sőt, ha úgy vesszük — mint az alábbiakból kiderül — kettő is. Mind a kettőnek közös a története, azontollból folynak, ahogyan ezt a nevezetes leletnek itten következő történeti sorrendje mindjárt megmutatja.

Az újonnan felbukkant könyv egyetlen példányban maradt reánk s egy hosszan tartott hitvitának záró fejezete gyanánt tekinthető. Ez a vita onnan indult ki, hogy Pázmány 1626-ban Bécsben kiadott egy „A Sz. Írásról és az Anyaszentegyházról két rövid könyvecskék” című művet (RMK. I. 552). Erre a 153 lapnyi könyvre protestáns részről három év múlva *Pécsvárad*i Péter váradai prédikátor válaszolt. Maró gúnyolódással írt bírálata Debrecenben jelent meg 1629-ben, „Felelet” című 888 lapnyi testes könyvben (RMK I. 579), címlapján a vitázók akkori szokása szerint a megtámadott munka címével. Pázmányt bántotta az ellenfél előadásának úgy tárgyi része, mint nem éppen udvarias hangja. Az 1617 óta esztergomi érsek és 1629 óta bíboros főpap átalította, hogy egy „ujságfaragó prédikátor” könyvével vitába szálljon, viszont egyházának érdekei arra ösztökélték, hogy szó nélkül még se hagyja a Feleletet. Bármilyen egyéb indító oka is lehetett erre nézve, nyilván közbenső utat választott és észrevételeit *Sallai István* álneven adta ki Pozsonyban 1630-ban 314 lapnyi ilyen című könyvben: *Io nemes Váradnak gyenge orvoslása, mellyel gyógyítgattya farkasmarásból esett sebeit Bihar vármegyének.*¹ (RMK. I. 595).

¹ A pannonthalmi könyvtár 1658. évi katalógusában ilyen címen van felvéve: *Curatio à morsibus lupi, Stephani Szalai Plebani Püspökiens. Idiom. Ung.* (Récsey V. Catalogus librorum... anno 1658, Bpest 1902, 27. No 577).

Pécsváradi és kortársai nagyon jól tudták, ki az álnevű támadó hiszen az ilyesminek hamar híre cserdül; folytatták tehát a versengést úgy Pázmány, mint a többi katolikus bajvívó ellen az egész századon át. A Pázmány-Pécsváradi vitának folytatásáról azonban eddig tudomásunk nem volt. Ezek a szenvedélyes tollharcok elzúgtak ugyan a 17. század vége felé, de az álnévre vonatkozó értesüléseiket a kortársak mégis csak átadták a következő századok számára abban a hagyományban, amely szerint Sallai István voltaképen álnév és hogy alatta Pázmány érsek rejtekezik. Ezt a hagyományt többen is följegyezhettek, mert még a 19. században is több külföldi és hazai író egyaránt állítja, hogy ez valóban Pázmánynak volt az írói neve. Ezt, *Fraknói* könyve alapján,¹ *Szabó Károly* is regisztrálta a RMK 595. számához adott jegyzetében. Pázmány életrajzírója, az erősen kritikai érzékű *Fraknói* azonban nem talált a hagyomány kellő támogatására pozitív bizonyítékokat s emiatt Pázmány munkáinak sorozatából ezt a Várad gyenge orvoslását kihagyta. Úgy látta azonban, hogy ennek az irodalmi hagyománynak mégis csak kellett lennie valamelyes magjának s éppen ezért annyit megenged, hogy Pázmánynak valami köze mégis csak lehetett ehhez a Sallai-könyvhöz, sőt „kétségtelennek tartja, hogy Sallai munkáját Pázmány gondosan átjavította, talán át is dolgozta.”

Most immár előbukkant ez az eddig hiányzó pozitív bizonyíték is, mégpedig hosszú lappangás után, Magyarország legrégibb bibliotékájából, a Benedek-rend főkönyvtárából,

¹ Pázmány Péter élete és kora, Pest, 1868—72, II. 420.

Pannonhalmáról. *Récsey Viktor* adott ugyan róla hírt még 1904-ben, a rend könyvtárának katalógusában,¹ azonban itt a különféle pótlékok és ráadások tömkelegében úgy el van bújtatva, hogy figyelmet nem keltett. Senki sem olvasta el, senki sem kereste, van-e kapcsolata a már 1879 óta ismert első Sallai-könyvvel. Ha ezt Fraknói ismerte volna, bizonynyal másképen ítélné a Várad gyenge orvoslásáról s azóta az egyetemi kiadás révén irodalmunknak két Pázmány-könyvvel lehetett volna többje. Ebben a pannonhalmi unikumban ugyanis elénk bukkan a Pécsváradival vívott harcnak eddig ismeretlen maradt folytatása.²

Pécsvárad i ugyanis újból fölvette a keztyűt és minthogy nagyon jól tudta, hogy körmét Sallai cégére alatt Pázmány „kocztá meg”, ismét gyeplőt eresztett indulatjának s újból az érseknek támadt. Újabb válasza, most már a Gyenge orvoslásra, 1630 második felében, vagy 1631 elején jelenhetett meg. Válaszának címe volt „*Kilencz okok*” s ebben a kétívnyi terjedelmű füzetben egyenest Pázmányt nevezi meg a Várad orvoslása szerzője gyanánt, benne csakis őt támadja s nem Sallait. Pécsváradinak ez a való-

¹ Ősnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban. Bpest, 1904, II. rész 34. No 123.

² Gyűjtőmunkám során végigjártam a régi Felső-Magyarország könyvtárait, szám szerint tizenegyet, idehaza pedig ugyanannyit. Ahová magam még nem tudtam eljutni, körlevél útján kértem és kaptam szívesen adott támogatást. Gyűjtésem eddigi eredménye Szabó I—II. kötetét 2000-en felüli új adalékkal fogja gyarapítani. Így jutottam érintkezésbe dr. Horváth Ádám rendi könyvtárossal, akinek előzékenységből, a főapát szíves engedelmével, mintegy 50 régi könyv jutott kezemhez a Nemzeti Múzeum helyiségében való tanulmányozásra. Ezek között öt más unikum társaságában volt ez a Pázmány-könyv is. Fáradozásáért ezen a helyen is köszönetet mondok.

színűleg Debrecenben nyomtatott replikája példányszerűen ma még ismeretlen, bizonyosan lappang valamely kolligátumban,¹ megvoltáról azonban maga Pázmány tudósít, sőt egyes szövegrészeit szó szerint idézi éppenséggel ebben a Pannonhalmáról előkerült bizonyító erejű könyvecskében.

Ez a pannonhalmi lelet t. i. megint csak Sallai-féle munka. Ámde nem olyan, mint a Várad gyenge orvoslása, mert ebben már nemcsak Sallai neve szerepel, hanem kifejezetten maga az Érsek is.

Pázmány ugyanis nem hagyta szó nélkül Pécsváradi további berzenkedéseit, állotta a harcot és még azon melegében, 1631-ben, rögtön megadta a maga válaszát a Kilencz Okokra. Válaszának címe gyanánt azonnal felkapta a támadó irat egyik címszavát és megírta az „Okok, nem okok” című cáfolatát. Ebben az itt bemutatott ugyancsak kétívnyi terjedelmű füzetben Pázmány sűrűn és *szó szerint idézi a Kilencz Okok egyes mondatait* s ő maga adja meg annak a *bagyománynak megerősítését*, hogy Sallai valóban annyi, mint Pázmány!

Pécsváradi könyvének példányát még nem ismerjük, ámde ismeretes a hitvitázók ama szokása, hogy az ellenfél iratának címét a maguk könyvének címlapjára úgyszólván szó szerint átveszik, vagy legalább is a szövegben emlegetik. Ezen az alapon tehát biztosra vehetem, hogy Pécsváradi iratának címlapján körülbelül ezek állhattak: „KILENCZ OKOK

¹ Éspedig alighanem a debreceni ref. főiskola könyvtárában, ahol tudomásom szerint mintegy ezer darab eddig meg nem vizsgált kolligátum van! Pécsváradi első könyvét Debrecenben nyomtatták, itt kell keresnünk a másodikat is.

amellyek miatt Pécsváradi Péternek nem méltóztatik többé válaszolni az Érsek grapsálására“.

Ezt Pázmány válasziratából következtetem. Ennek címe ugyanis ez: „OKOK, NEM OKOK. *amellyekért írja a' váradi farkas, hogy nem méltóztatik tovább az én Írásom-ellen tusakodni*“.¹ Pázmány ebben rostára veszi a Kilencz Okok valamennyi tételét és *cursiv szedéssel* jelezve, hogy Pécsváradiból idéz, az ellenfél iratának sorrendjét követi és cáfolja ezeket az okokat. Már a bevezetésből megtudjuk, hogy miután a „váradi farkast“ előbbi, 1630. évi könyvében kellően megtorkolta, ellenfele ezen nagyon megbúsult, feleletként tehát „*két árkos papiroskára KILENCZ OKOKat mázolt*“ és ebben bejelenti a községnek, hogy kiáll a korlátból. Ezután rögtön rátér a Kilencz Okok megvizsgálására s ennek során Pécsváradinak következő sorait idézi:

„Elsőben a' Farkas azt írja, hogy *Nem méltóztatik az Érsek grapsálására felelni*, hanem az jó órákat hasznosb munkára költi.“

Már ebben az első mondatban látjuk Pécsváradinak kijelentését, amely szerint ő a Várad gyenge orvoslásának szerzőjét Pázmányban látja. Még világosabban mondja ezt ki akkor, amikor felsorolja azokat az okokat, amelyek miatt kénytelen az Érsekkel eddig vívott hadakozását megszüntetni. Pázmány *cursiv* idézetei szerint az elhallgatásnak következő okai voltak Pécsváradi könyvecskéjében:

¹ A könyv alakja negyedré, A—C₂ ívjelzésű 9 levél, 1—15 lappal. A díszkeretű címlap versoján IHS monogrammal fametszet, az utolsó, 18. lapon, ugyanilyen kivitelű Mária-monogramm. Tükré 15,5 × 11,3 cm.

„I. Ok: Mert az Érsek, Istvan Plebanos neve-alat bocsátotta ki könyvét.“ (3. lap.)

„II. Ok: Mert a' Várad Farkast nevén nem nevezte az Érsek“. (3. lap.)

„III. Ok: Mert az Érsek, feleletinek Titulus-ában¹ azt írta, hogy Váradnak Farkas-marásból eset sebeit gyengén orvosollya“. (4. lap.)

Van a pannonhalmi leletben még több ilyen idézet is, de ezeket most nem érintem.

Ez a három idézet, kivált a harmadik, annyira világosan beszél Pázmányról, mint a Várad gyenge orvoslása című Sallai-munka igazi szerzőjéről, hogy itt kételkedésnek helye nincs. Mindezeket maga az Érsek veszi át idézetként az ellenfél könyvéből, aki ebben azt állítja, hogy a Sallai-munkát a vele bajtvívó Pázmány írta; viszont Pázmány ezt a kijelentést minden megjegyzés nélkül, szó szerint lenyomtatja az újabb Sallai-munkában és a személyazonosítás ellen egyetlen szóval sem tiltakozik. Ez nyílt beismerése annak, hogy az ellenfélnek igaza van: a Várad gyenge orvoslásának szerzője ő maga, az Érsek.

Ezek alapján bizvást rekonstruálhatjuk a Kilencz Okok írójának gondolatmenetét. Ebben Pécsvárad körülbelül ezeket mondhatta: Jól tudom én, hogy engem nem Sallai támadott meg, aki csak lógós a címlapon, hanem Pázmány. Ezért is ütök én vissza Pázmányra és éppenséggel nem Sallaira. Hiszen mi,

¹ Pázmány feleletének címe: Io nemes Varadnak gyenge orvoslása, mellyel Sallai Istvan pap, püspöki plebanos, gyógyitgatja Farkas-marásból esett sebeit Bihar vár-megyének. Pozsony, 1630. (RMK. I. 595.)

mint kortársak, nagyon jól tudjuk, hogy Pázmány érsek már egyéb írásokat is bocsátott ki ellenünk másnak, és pedig nem is csak egy embernek neve alatt. Íme a Csepregi mesterséget *Szyl Miklós*¹ cégére alatt adta ki, *Jemicius Johannes* parochus Senquicensis néven pedig két könyvet is bocsátott ki ellenünk ugyanazon író toll; viszont a Kálvinista prédikátorok tükrében már nem is költött néven harcol, hanem mivelünk, kálvinistákkal valóban vitatkozó *Lethenyei István* nevű luteránus papnak sisakja alatt. E három álnév után most már jónak látja, hogy a bújósdiban egy negyediket, a *Sallai Istvánét* vegye magára.

¹ A Csepregi mesterség és a Kálvinista prédikátorok tükre Bécsben 1614-ben jelent meg (RMK. I. 445, 446), Jemicius néven pedig két latin könyvet is írt: *Peniculus papporum*, Pozsony, 1610, második kiad. 1611 és *Logi alogi*, Pozsony, 1612. Ennek az utóbbinak címében ugyanaz az észjárás látszik, amely az *Okok, nem okok* címet adta a könyvnek. (RMK. II. 336, 344, 348). Hasonló észjárás tetszik meg a következő könyvcímek fogalmazásában is: *Bizonyos okok*, *Tíz nyilván való bizonság*, *Tíz okai*, *Ötven okok*, *Öt szép levél*, *Solutio non solutio* stb. Pázmánynál és stílusának követőinél.

Székely Dávid, Magyar írók álnevei a multban és jelenben, Bpest, 1904, ezekről az álnevekről mit sem tud, pedig Fraknói és Szabó óta kettő már régen ismeretes. *Máté Károly* A könyv morfológiája c. nagyon értékes tanulmányában (Minerva 1930, 266—268) csak kettőt említ. Pázmány álneves működéséhez tartozik még a Kálvin hiszekegyéről írt könyve (RMK. I. 415), ahol nevét csak így jelzi: S. T. D. P. P. = Sanctae Theologiae Doctor Petrus Pázmány. A Posonban lett prédikáció (RMK. I. 425) nyomtatási helyének jelölése is álnév: Musiponi = Pisonium = Pozsony. Még az impressumban is taktikázik! — Az álneves irodalom bibliografiájához szolgáljon ez a néhány adalék: 1. S. Zs. Az álnév. Alföld, 1888. évi 256. sz. 2. Az írói és művészi álnevekről. Délmagyarorsz. Közl. 1890, 132. 3. *Alvinczi Bariss S.* Álnevek az irodalom-Győri Közl. 1892, 96. sz. 4. *Firtinger K.* Ki volt Farinola Bálint, ism. MKszemle 1895, 371. 5. Pázmány első magyar műve. Havi Közl. 1895. VII. 6. *Lakatos V.* Az álnevek és álnévjelzések. Újpesti Közl. 1902, 28. 9, Naményi L. megjegyzése. MKszemle 1904, 350. 8. *Máté K.* fent id. műve 264—268 sok példával. 9. Holzmann—Bohatta, Deutsches Anonymenlexicon 1501—1850.

Mindezeket a dolgokat Pécsváradi és kora, sőt még a második-harmadik nemzedék is nagyon jól tudta, ámde mi, kései utódok, minderről már elfeledkeztünk. A mai olvasó szinte természetesen arra a gondolatra hajlandó, hogy ezt a négy nevet álnévnek, sőt költött névnek tekintse. Eleinte magam is ebben a hitben voltam, ámde további kutatásaim során arról győződtem meg, *hogy ez a négy név valóságos, egykor csakugyan élt emberek böcsületes neve* s így voltaképen sem álnevekről, sem költött nevekről nincsen szó, hanem csupán fölvetett, *takaró-nevekről*. Ámde 300 év leforgása alatt úgy fordult a dolog, hogy a mai olvasó első szóra ezt nem hiszi el, hanem erős bizonyságokkal meggyőzetést vár és meggyőződést úgy erről az állításról, mint arról is, hogy mindez a bujósdi az Érsek bajvívó taktikájának csak egyik tartozéka vala.

Az első bizonyság *Letbenyei István* neve.

Erről ismeretes, hogy a dunántúli evangélikusoknak harcos tollforgatója, akinek nemcsak a római egyház ellen kellett bajt vívnia, hanem a kálvinistákkal is. Tőle van az Evangéliumok és Epistolák könyve, Az Calvinisták magyar harmoniájának meghamisítása, Hitünk ágainak őszveszedése (mind Csepregen, 1631—1635). Támadó taktikájának az Érsek tehát mindenestre szokatlan módját választá, amikor Kálvin-ellenes írásának címlapjára a luteránus táborból keresett ki olyan embert, aki maga is tengelyt akasztott a kálvinistákkal.¹ A takaró-név célja az ellenfél megdöbbentése, váratlan meglepetése — vívómesterek és tábornokok maig is használt taktikai fogása módján.

¹ Botbár Dániel, Theol. Szaklap 1912 és kny.; Fraknói V. Pázmány P. I. 134.

Azt a látszatot akarta vele kelteni, hogy íme Pécsváradit a luteránusok is támadják.

Nem ilyen egyszerű a dolog, legalább a mai ember szemében, a másik három takaró-név dolga. *Szyl Miklós*¹ tekintetében nincsen ugyan kétség, hogy Pázmánnyal azonos, mert hiszen ezt már a kortársak leplezték le. Zvonarics és Nagy ugyanis a Keresztúrott 1615-ben megjelent „Pázmány Péter pírónsági” című könyvükben már a címlapon hirdetik, hogy azokra az „orczátlan pántolódásokra” akarnak felelni, amelyeket „Pazman Peter *all-orczasan* Szyl Miklos neve alatt ki-bocziattot vala”. Szyl Miklósról, sajna, írásos bizonyítékunk nincsen, de az alanti analógia szerint nyilván római hitű papnak kellett lennie.

A harmadik név viselője, *Jemicius János*, ugyanis határozottan élő személy, római katolikus plébános volt, róla írásos emlékek is tesznek bizonyosságot. A 16. század végéről és a 17-iknek elejéről igen sok községre vonatkozó tizedjegyzék maradt fenn, vegyesen protestáns és katolikus papok jövedelmének kimutatásai; ezek között találjuk az Esztergom-megyei Szögyén község papjának, Jemicius Jánosnak is 1604. évből való eredeti nyugtáit.² Ez tehát annyit minden esetre bizonyít, hogy Jemicius történeti személy volt, s nem költött név. Az ellentáborból való Pécsi Péter nyilván meg is írta, hogy neve csak másnak a takarója.³

¹ *Fraknói V. I.* 149.

² Zoványi Jenő, *Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett: M. Prot. Egyháztört. Adattár XIII.* Bpest 1928, 48. lap.

³ *Scriptor quidam Pontificius, sub nomine Ioannis Jemicii . . . allatravit* = megugatta! (RMK. II. 347) E *Malleus* 4. lapján kétségtelenül Pázmányra céloz.

Ha az első három névnek egykor valóban létezett gazdája vala, úgy *Sallai István*-ról is bízvást föltehető, hogy ugyancsak élő személy, és pedig római egyházbeli pap volt. Ezt a két föltevést írásbeli bizonyosság is igazolja, az *Okok, nem okok* címlapján kitett Sallai valóban püspöki plébános volt. Ezt a „püspöki” szót nem valami hivatali jelzésnek kell nézni, hiszen Pázmány nem püspök volt, hanem érsek, a mai érseki titkár tisztjét pedig akkoriban a *canonicus* a *latere* töltötte be. Sallai valóban plébános vala és pedig a pozsonymegyei Püspöki faluban, Pozsonytól keletre alig 12 km távolságra. Az egyházközség mai vezetőjének, *Tyukoss János* esperesnek értesítése szerint a plébánia anyakönyvei csak 1680 óta vannak meg (a régebbiek az 1859. évi tűzvészben elpusztultak), ezekben tehát Sallairól egykorú följegyzést nem találunk. Van ugyan 1731-ből való adat az egyik kötetben, mert a „*Nomina parochorum ex antiquo libro Ecclesiae huc transumpta*” című, külön lapra írott névsorban ott van „*Stephanus Szallay 1630, qui defendit scripta Petri Pázmány adversus quendam predicantem Varadiensiem*”. Ennek a bejegyzésnek azonban bizonyító ereje nincsen, mert nyilvánvalóan kései, 18. századbeli hagyományt örökít meg, a Szallay névalak szerint láthatóan minden autopsia híján; Sallainak csupán 1630. évi nyomát őrzi, tehát pontosan ugyanazt az évet, amelyben a Várad orvoslása megjelent, a másik Sallai-könyvről mit sem tud.

Sokkal értékesebb adat van azonban a Simor-Némethy-féle hivatalos papi névtár 230. lapján.¹ E szerint Sallai Istvánt

¹ *Series parochiarum et parochorum Archidioecesis Strigoniensis*. Esztergom, 1894.

1629—1633. években parochusként találjuk Pozsony-Püspöki-ben. Részt vett azon a zsinaton, amelyet Pázmány 1630 okt. 4—5. napján Nagyszombatban tartott. A szigorúságáról ismert Draskovics György győri püspök, a parochiális visitatiók alkalmával, 1634-ben ezt írja Sallairól: „Aki az életből már eltávozott, annak életét vastagabb tollal mocskolni nem akarom; azt az egyet azonban mégis felhozom, amiről utódja tekintetében is panaszkodott a kösség, hogy t. i. igen gyakran volt távol paróchiájától, mert hol Nagyszombatba furikált, hol Dienesdre, hol Szemetre meg másegyebüvé, s emiatt az istentiszteletet igen sokszor elhagyogatta.”¹

Ha az egykorú hivatali előljáró így nyilatkozik papjáról, ezt a mai történetíró sem bánthatja keményebb szóval. Annyit azonban mégis csak ki kell mondanom, hogy az ilyen, ki tudja, miféle kereskedésben tétova kódorgó pap nem lehetett a nagy érseknek irodalmi munkatársa, még kevésbbé az Okok, nem okoknak írója. Ugyanolyan szürke falusi pap volt tehát Sallai, mint akár Jemicus, meg Szyl Miklós, ezekről pedig lehetetlen annak föltevése, hogy ilyen, éppenséggel nem litterátus emberektől kért volna kölcsön tollat az a Pázmány, aki csak úgy ontotta a polemikus írások íveinek százait. Történeti személy volt tehát viselője mind a négy névnek, amelyet Pázmány „ál-orczásan” egy-egy

¹ Stephanus Sallay occurrit 1630 parochus in Püspöki. Interfuit 4 et 5 Oct. hujus anni per Petrum Pázmány Tyrnaviae celebrato Synodo. Anno 1634 visitor Georgius Draskovich de illo sic: „Qui e vita cessit, vitam ipsius calamo non perstringo. Hoc unum attigam, quod etiam de successore questi sunt, saepe abesse parochum a domo, vel Tyrnaviam, vel in Dienesd, Szemet aut alio itare, tantum multitudinem in Püspöki sacras saepe numero destituit. — Prímási levéltár, Esztergom.

könyvére cégerül kitett, azonban e könyvek megírásához egyiküknek sem volt semmiféle köze. Sallaira nézve ennél fogva határozottan el kell ejtenünk Fraknóinak azt a rásejtését, amely szerint a Várad orvoslását Sallai írta, Pázmány pedig csak átjavítgatta volna. Most már határozottan ki lehet mondani, hogy a *Várad orvoslásában Sallainak semmi része sem volt, ámde ebből egyenest folyik az is, hogy a másik Sallai-cégerű könyvet, az Okok, nem okokat sem írhatta a pozsony-püspöki plébános*. Mind a kettőnek igazi szerzője Pázmány, az idegen név pedig csak taktikai takaróul szolgált. Sallainak ebben a dologban — Tyukoss esperes találó szavai szerint — csupán annyi szerepe lehetett, hogy a hátát kellett tartania bizonyos ütések felfogására, addig t. i., amíg az irodalmi csalafintaságot az ellenfél meg nem tudta.

Miért kellett Pázmánynak ennyi idegen név mögé bújni? Sokfélét lehet erről gondolni. Fraknói vélekedése szerint azért volt ez így, mert az Érsek ezzel azt a látszatot akarta adni a dolognak, mintha sokan volnának az újra erősödő római egyháznak védelmezői, nemcsak ő és Balásfi harcol, hanem mások is. Ez a magyarázata azonban nem kielégítő, noha még ezzel a négy névvel sem merült ki Pázmány taktikázása. Fraknói említi Pázmánynak még néhány más munkáját is, amelyeknek csak címük maradt meg mások idézeteiben, de föltehetően ezek között is lehetett álnevű. Ezt onnan következtetem, hogy az Érseknek ilyen „álorczás” szereplése már jóval a Kalauz előtt is feltűnt. Ezt a dolgot Aquaviva, a jezsuita-rend római generálisa szóvá is tette, mert Rómában 1613 febr. 2-án kelt levelében azt írja De Buys ausztriai visitatornak: figyelmeztesse Pázmányt,

hogy álnév alatt többé ne írjon.¹ Pázmány ennek rögtön megadta a visszhangját: a saját neve alatt megjelent Kalauzában *elítéli* az írói álnevek használatát — persze ezt is csak taktikából!

Gyökeriről kell megvizsgálni a takaró nevek dolgát, s ezt bizony sokkal jobban magyarázta meg maga az Érsek, még ifjabb korában, buzgóságának első virágjában. Alvinczi² feleletének megrostálásában (RMK I. 417) ugyanis még 1609-ben őszintén megmondja, hogy ebben a dologban Pál apostol példája után indult. Cicero, Plinius, meg a többi rómaikori ember, akkori szokás szerint, levelüket mindig a saját nevüknek előre bocsátásával kezdik. Ugyanezt látjuk az Új testamentum valamennyi írójánál (Péter, Jakab, Judás), minélfogva Pál is mindig így kezdi leveleit: „Pál, Krisztus szolgája“, vagy „Pál, Jézus Krisztus apostola“ stb.; ámde a Zsidókhoz írott levelében ettől az általános szokástól már eltér s ezt a levelet *névtelenül* írja, ilyen kezdéssel: „Minek utána az Isten sok rendben és sokféleképen szólott hajdan az atyáinknak a próféták által . . .“ Miért tette ezt? Azért, mert tudta, hogy azok a zsidók, akiktől ő maga is elszakadt, kezökbe sem vennék azt a levelet, amelyben egy ilyen hitehagyott „eretnek“ neve áll. Az új hit óta Magyarországon is hasonló a helyzet. A protestánsok vitairodalmának hatalmas áradata úgy megvadította a magyar közvéleményt a „jezsuita“ szóval, hogy szerinte sok magyar bizonyosan *ezért* kezébe sem venné azt a könyvet, amelyen jezsuitának neve áll;

¹ Archivum Soc. Jesu Generalatus Austria vol. II. pag. 512.

² Első rész : Mi okból írtam az Öt levelet nyilván kifejezett név nélkül. (Pázmány P. összes munkái. II. 621—690.

márpedig neki éppenséggel az a célja, hogy igenis vegyék kezükbe és olvassák el más oldalról is megvilágítva a sokat vitatott hitbeli dolgokat.

Ezekben tehát sok eddigi homályos dolog délszínre került. Most már aztán a mai olvasó is jól láthatja, hogy Pázmánynak taktikai okai voltak az álarc használatára. Ezért van az, hogy intés ellenére is kortársainak neve alatt jelenteti meg a saját írásait; ezért van az, és nem másért, hogy ezt a taktikázást jól ismerő Pécsváradi mindenütt és következetesen csakis az Érseket támadja, nem pedig a jámbor püspöki plébánost. Ezt a második Sallai-féle könyvből most már teljes világosságában mink, kései utódok is éppen olyan jól látjuk. Fraknói túlóvatos volt, a mai kor hyperkritikusi tollával írt, s ami fő, nem ismerte a vita zárópontját tevő újabb Sallai-könyvet, ezért nem láthatott tisztán ebben a dologban.

A pannonhalmi leletnek tehát az a fontossága, hogy hitelesíti a Várad gyenge orvoslását, önnön-magával egyszerre két Pázmány-könyvet juttat a kezünkre és alkalmat adott Pázmány álneveinek pontosabb megállapítására.

A felhozott bizonyítékokhoz, *Pasteiner Iván* szakvéleménye szerint, még egy újabb körülmény esik nagy súllyal a latba: az *Okok, nem okok stílusa*. Öreg idők Pázmány-zománca van rajta. Ellenfelének azon fonttal mér itten az Érsek, ahogyan amaz neki, de azért piaci hangot még sem használ. Bokrosával nyújtja elibénk a régi magyarság példa-virágít. Ilyen fordulatos, rövid mondatokkal, ilyen borotva-éles dialektikával és könnyed szellemességgel abban az időben csak az egy Pázmány tudott írni,

ezek a sajátságok pedig mind-mind azonosak a magyar stílus nagy mesterének többi írásaiban lévőekkel. Ehhez a véleményhez csatlakozott *Császár Elemér* is. A részletkutatók könnyen megállapíthatják, hogy az *Okok, nem okok* némely szóképe, fordulata, mondatfűzése úgyszólván szó szerint megtalálható Pázmány egyéb írásaiban.

Ezek szerint, amit *Pintér Jenő* és *Horváth János* szintén fölkért bírálók szakvéleménye is megerősít, Pázmány munkájának kell elkönyvelnünk úgy az 1630. évi *Várad orvoslását*, mint az 1631. évi, perdöntőnek Pannonhalmáról most felbukkant *Okok, nem okok* című, ugyancsak Sallai-féle könyvet. Az első, Szabó 595. száma szerint, több példányban is ismeretes, tehát könnyen hozzáférhető; a második azonban csupán egyetlen példányban maradt ránk s ezért az érdeklődők további tanulmányozásának céljaira méltónak ítélem, hogy hasonmásban egész terjedelmében közkinccsé tegyük.

Pázmány irodalmi munkásságának megismeréséhez a jövődő még több meglepetést is hozhat. Már most is két másik, szintén ismeretlenül maradt Pázmány-könyvről adhatok számot, egy latinnyelvűről és egy magyarrról. A latin el van bújtatva egy luteránus papnak, *Hodik János*nak 1632-ben Bártfán nyomtatott *Statera* című polemikus iratában. Ezt Szabó (RMK II. 473) közölte ugyan, de anélkül, hogy tartalmát közelebbről megvizsgálta volna. Hodik és Pázmány között t. i. írásban, levélváltás alakjában, vita folyt hosszú időn át, s az itt nyert benyomások alapján Pázmány 1631-ben vitairatot adott ki „*Dissertatio ad Unum Aliquid*” címen (RMK II. 472). Megjelenése után

Hodik azonnal leleplezte a dolgot s a Pázmánnyal váltott levél-szerű tanulmányokat sorra lenyomtatta a *Dissertationa* adott feleletében, a fenti *Stateraban*. Itt tehát, a Hodik neve alatt szereplő könyvben, a 33—40. lapon és egyebütt, tulajdonképen Pázmány-nak egy ismeretlen dissertatioja van, megpótolva az érseknek 1631. évi iratával, mert ezt Hodik, noha darabokban, egész terjedelmében újra lenyomtatta, közbe-közbefűzve a maga észrevételeit.

A magyar könyv önálló munka, egyetlen példányban maradt reánk s az Erdélyi Múzeum könyvtárában őrzik régóta. Figyelmet eddigelé nem keltett, mert címlaptalan s emiatt a bibliográfia hamisan könyvelte el. Ez a pozsonyi nyomtatású könyv ugyanis a *M. Könyvszemle* 1883. évi 247. lapján „Bizonyos okok” címen került ismertetésre, de ezt a címet a RMK I. 603. száma félreértésével csak jóhiszemű pótláskép kapta, holott igazi címe nem ez. A pannonthalmi könyvtárnak 1658-ban készült kézirati katalógusa ezt *Octo causae* címén ismeri, két egykorú író pedig, Czeglédi és Sámbar, három helyen is *Nyolcz Okok* címen idézi s azt is megmondják, hogy 1640-ben jelent meg Pázmány halála után, bővített (tehát második!) nyomtatásban. Szabó ezt a RMK I. 606. száma alatt helyesen jegyezte föl; bécsi, 1632. évi könyvnek mondja, tehát az első kiadásról szól, de példányt belőle nem látott. Ezek szerint Pázmánynak még egy újabb magyar könyvéről, sőt ennek két kiadásáról is leszen majd szó.

OKOK, NEM OKOK:

 MEL-
LYEKERT
IRIA A'VARADI

FARKAS, HOGY NEM
meltóztatik tovább az én Irá-
som-ellen tusa-
kodni.

I R T A

*Sallai István Pap, Püspöki
Plebános.*

Nyomtatták Pósonban,

*M. DC. XXXI. Esz-
tendőben.*

GLVASOMNAK, ISTEN ALDASAT

Z MINEMŰ GYŐLVE SZ ES

Meg-búsúlt ezen a' Váradi Farkas. és mivel nyilván láttya, hogy, hová tovább menne a' dolog, világosan Nap-fényre hozatnék, nem csak maga tudatlansága, hanem Vallasának-is hamisága; a' min egytzer meg-koczták kőrmét, nem mert málszor abban kapni: hanem,

hanem, két árkos papiroskára, Kilencz Okokat mázolt, mellyekért ki-ál a'korlátból, és tovább nem akar harczolni. Nem kétlem, mélyeb és belsőb okai vannak, mellyeket ki nem fakaszt.

A' minémű Okokat emleget, azokban fok nyilván-való hamiságok vannak; egy morfa okosság nincsen: Mindazáltal, hogy halgatásunkból okosnak ne itilye magát a' Farkas, mennél rövidebben lehet, megmutatom, hogy ő-nállok, az Okok-is oktalanságok.

Num. I. Az I. II. III. Oknak roszsá-
gáról.

ELsőben, a' Farkas fel-tézi tárgyát, és meg-mutattya czél-lyát akarattjának, mikor azt írja; hogy, *Nem méltóztatik az Ersek grapsálására felelni: hanem az jó órákat, hasznosb munkára költi.* Eszed vólna, ha idején ezt gondolván, az Ersek könyvében nem kaptál-vólna. Halgatással meg-tarthattad-vólna az okos, vagy tudós nevet. De, mivel szóllítás-nélkül elő-ugrottál, és bajnak bocsátkoztál: mivel egy-néhány esztendőig törődtél potrohos könyved szépegetésében, nem tudom ki-vel hiteted-él, hogy most kezdetted méltóságodat ismérni; most ébredtél az jó órák fősvény költésére. Későn kezdesz Atyámfia az üdö kímélléshez: akkor' kellett-vólna azt mivelned, mikor a' rút *dorsále*-t, annyi fok ideig tataraztad, imit-amot lopogator foltokkal.

De lássuk, minémű Okait adgya innen-tova halgatasának. Első harczra, három Okot állat, mellyekkel győzhetle-

retlenül mutattya, hogy elze és okosága nincsen a' Váradi Farkasnak.

I. O K. *Mert az Ersék, István Plebános neve-alat bocsátotta-ki könyvét.* Bár úgy volna-is: kicsoda következéssel fakad-ki ebből, hogy nem kel óltalmaznod Hitedet, Tanításodat, Elébbi írásodat? Hiszem Igyre, nem személyre kel nézni [Jacobi 2. v. 1. 9.] az igaz Tanítónak. Csak Ersék-ellen tartozol-e óltalmazni Vallásodat? Ha az igazat szereted és keresed, ha azt óltalmazod; nem kel nézned kicsoda a' ki ír, és minémű pennával ír: hanem, arra kel figyelmezned, mit ír. Nem Ok tehát az első fogás, hanem bujdoklás.

II. O K. *Mert a' Váradi Farkast, nevén nem nevezte az Ersék.* Jobnál job bolondságok. Vallyon az első Írásban, mellyet az Ersék Bihar-vár-megyének ajánlot, említette-e nevedet? Akkor nevezve nem lévén, ki-állottál, bajt kezdettél: most csak azért, hogy neveden nem neveznek, cserbe hagyod igyedet, és halgatással ki-mosdatsz mindenből. Ertyűk mi marja béledet: magadnak keresz nevet: nem törődöl az Igazság keresésben, hanem a' magad nevének hirlelésében.

A' Farkasokrúl a' miket ír sz: mulatságok. Hakedved vagyon az űdö-töltéshez, *Zacharias Rivander* Lutherista Predikátor, egy könyvet írt a' *Calvinistákrúl*, ilyen *Titulusal*; *Lupus excoriatus*. Sok tulajdonságit számlállya a' Farkasoknak: és meg-mutattya, hogy azok, bötű-szerént, minden feneséggel, a' *Calvinista* Tanítókbán találatnak. Kérlek olvasd-meg azt a' Könyvet: mint egy tükörben, meg-látod magadat benne.

A' hol azt irod; hogy a' Farkas nevet szereted: nem irígylem. De a' hol azt mondod; hogy a' Farkas névből, foga-

matoson ki-tetczik, hogy meg-szaggattad és győzted az Erseket; hogy meg-némitottad, és felelő erejében meg-fogyatkoztattad őtet: Almot beszéllész, mellyet magad sem hisz. Efféle magavető kérkedések, talám tí-nállatok okosság czégeri: de mí-nállunk, bolondság czímeri. Talám a'hol Christus a' hamis tanítókat Farkasoknak nevezte, [Matth. 7. v. 15.] azzal azt vallotta, hogy meg-győzték őtet a' Farkasok? mivel te abból, hogy én téged Farkasnak mondalak, azt hozod-ki, hogy magamat győzőtnek hagyom. Mi lehet a' bolondság, ha azilyen okoskodás eszeiség?

III. Ok. Mert az Ersek, feleletinek *Titulus*-sában azt írta; hogy, *Váradnak Farkas-marásból eset sebeit, gyengén orvosollya.* Kérlek Farkas, jőj eszedre; és-gondold-meg, mi-csoda ok és következés ez: *Az Ersek írja, hogy Váradnak sebeit orvosollya: Tehát, méltóságomhoz nem fér, hogy valamit írjak erről?* Mi-nállunk, eszétül üressedetnek tartanák, a' ki ilyen okoskodást javallana.

Ezek a' Három elől-járó Okok, mellyeket *in prima acie*, első ütközetre azért rendelt a' Farkas: mert a' harczon-is, a' hadak erejét elől bocsátták. Bizonyosan tudom, hogy a' *Calvinista* Predikátorok-is, orcza pirulás-nélkül nem olvasák, a' Farkasnak ily színetlen Okait.

Num. II. Az IV. Oknak gazsá- gára!

NEgyedik Okban, Két dolgot foglal a' Farkas: Elsőt azt; hogy, azért nem ír semmit, *Mert az Ersek, haraggal, szidalommal, hazudtatással felel.* Másikat azt; *Mert az Ersek írásának*

sának első levél szálán, tíz tetemes hazugság találhatók: Hát 314. levél szálakon, mennyi-számú hazugságot ítél sz lenni?

Nem kérdelem, mi csoda *Consequentia*-val következik ezekből, hogy nem kel a' Farkasnak felelni: Hanem szóllok a' vádolásról.

Először : Nem tagadom , keményb szóval rivasztottam néha a' Farkast: De olyat nem mondtam, kinél súlyosb és gyalázatosb *titulus*-sal nem illeti a' Szent Írás, az Igazság-bolygatókat: olyat sem mondtam, kinél rútabb szidalmat, és rágalmazást, nem találtam-vólna a' Farkas irásában. Eshogy a' Farkas fülében titkomat meg-súgjam : mikor kemény szókat írtam feleletemben, egyebet nem miveltem. hanem, haza küldöttem a' mit reánk okádott a' Farkas: az-az, a' minémű kemény szidalmakat reánk szórt irásában, egybefzedtem, és haza külttem neki: a' végre, hogy meg-jajdúlljon, és maga fájdalmából ismérje, hogy nem kel olyat reánk kérődni, a' mit magam nem örömezt szenvedne.

Sajnállok, és méltán, hogy a' *Calvinista* Predikátorokat, *Lélek böhérinak* neveztem. De tölled vettem. és magunk-ranem akarván venni, vissza-vetettem ezt a' *Titulust*. Mert a' te potrohos Könyvedben, [*Fol. 702.*] a' Romai Pápákat, *Szent Írás böhérinak* nevezted. A' mit te a' Papárúl, szitokkal, és nem igazán mondasz, miért nem küldhettyük azt vissza méltóságodnak? Azt írtam-e, hogy *A' Farkas bolondúl szól: Hazud?* Tölled tanúltam hogy veled így kel szólani. Mert Írásodban [*Fol. 810.*] így szóllasz: *Az Ersek bolondúl szól, &c.* Mosléknak neveztem-e Írásodat? Tégedet követtelek. Mert könyvedben, [*Fol. 770.*] így beízelesz; *Az Ersek írása,*

írása, savó, szérdék, moslák. A' több hasonló nehéz szókat-is, Irásodból szedtem, és azért küldöttem oda a'hol születtek: hogy magad sérelméből ércsed mely jó mást rágalmazni.

Adná Isten, hadnátok-el egyszer a'fok undok szitkokat, és szóllanátok a' Hit dolgainak veléjéhez. Mí-tóllunk könnyen meg-nyernétek, hogy személyeteket gonosz szóval sem illetnők. De, hogy ti szabadságban reánk okádgyatok minden rutságot, mí pedig arra csak fülellyünk, halgassunk; soha végbe nem vizsgálunk. Mert, ha keményen torkotokba nem vernők a' mit orczátlánúl morgotok, azt tudnátok, vagy hogy féltünkben halgatunk, vagy hogy magunkat vétkefnek ismérjük, és azért nem szóllunk.

Lelki ismérési-ellen írja a' Farkas; hogy az Ersek, *Feleletinek modgyárúl Intésében, ugyan meg-igéri, hogy ő, szidalommal felel: azt írván, hogy, Egy vissza-szidás ezekre a' felelet.* Hiszem alnakságra vetemedet ember ez! Nevezet-szerént, csak szinte a' Farkas szitkaira, és bizonyság-nélkül-való rágalmazására, írtam, hogy semmit nem felelek. Okát adtam: mert ezekre egyéb válasz nem lehet, hanem egy *Hazudsz, és vissza-szidás.* A' Farkas pedig, az én szómat úgy említi, mint-ha egész Könyvemben-való felelet modgyárúl szóllottam-vólna. De efféle ördögi *Calumnia*, minden-napi kenyér a' Farkasnál.

Másodszor: Hogy Irásomnak első szál levelében tíz hazugság legyen: czegéres hazugság. Mert, a' mit én írtam, abban semmi hamisság nincsen.

Hogy az Olvasó ércse miben vagyon a' dolog: A' Farkas azt vátatta, hogy az Ersek neve, újság: mert Isten az *Ecclesiá*-ban, három Egyházi rendet szerzett; mellyek-között, nincs nevezetben az Ersekség. Es ennek bizonyfagára, említette a' Farkas *Calvinust*, [lib. 4. cap. 3. n. 4.] Erre én azt mondotam;

tam; hogy, sem *Calvinus* az említet helyen, sem Sz. Pál, [1. *Cor.* 12. v. 28.] nem egyez a' Farkassal, az Egyházi rendek számlálásában. Azt-is e'hez adtam; hogy, noha a' Szent Írásban nem találni a' *Decán* és *Gubernátor* nevét, de azért a' Farkas ezeket az Egyházi rendben hadgya. Kiből meg-tetczik, hogy nem kel mind meg-vetni, a' miről a' Szent Írás nevezet-szerént nem emlékezik. Ez rövideden a' dolognak veleje. Lássuk, miben hazuttol engem a' Farkas.

Egyik tetemes hazugságot, így hozza-elő: *Azt írja az Ersek, hogy a' Decán, és Gubernator nevét, a' Szent Írásban nem olvasta. maga, Philip. 1. v. 1. 1. Timot. 3. v. 8. 1. Corinth. 12. v. 28. fel-találta.* Sem ezeken a helyeken, sem sohúlt a' Szent Írásban nincsen az Egyházi rendek-közöt nevezve a' *Decán*. noha az Oo Testamentomban, [Exodi 18. v. 21. 25. Deuter. 1. v. 15.] a' világi tiszt-viselők-közöt, emlékezetben vannak a' Tizedesek. *Filippi-várasnak, és Timóteus-nak* írt Levelében, említi Sz. Pál a' *Diáconust*. Es talám azt tudta a' Farkas, hogy mind egy a' *Diáconus*, és *Decánus*, mivel mind a' két szónak első bőtüje *D.* vége pedig, *nus*. A' *Gubernator*t sem említi a' Szent Írás az Egyházi rendben. noha Szent Pál, a' *Corintus*-béliékhez írt Levelben említ *Gubernationes*. Estalám a' Farkas azt tudta, hogy a' *Gubernator*, és *Gubernationes* eggyetűszen. Ki-tetczik azért, hogy it a' Farkas, dupláson és bellettül hazudot, mikor engem hazuttolt, és a' felett hazugsággal állatta dolgát; Szent Írásban mutogatván a' mi benne nincsen.

Más hazugságot így említ: *Semmi nincs abban, hogy Sz. Pál, 1. Corinth. 12. v. 28. emlékeznék a' Tanítások magyarázasárúl.* Előtem vagyon a' Szent Pál levele; abban világos szókkal olvasom a' többi-közöt, *Interpretationes sermonum*. Azért itt-is kétszeres a' Farkas hazugsága.

Hazugságnak írja azt-is a' Farkas; hogy én őket *Calvinisták*-nak hívom. Es Irása végén, ezt oly gyalázatos névnek írja; hogy, valamenyi szidalmat okádot reánk egész könyvében, *mind az sem téfszen annyit* (ugy-mond,) *hogy minket Calvinistáknak mond az Ersek.* Ha hit-szerént kérdenének-is, minek kel hínom titeket, nem tudnálak külömben nevezni: hanem, vagy *Calvinistáknak*, vagy *Helveticus*-oknak. Mert bolondság volna tölletek, ha azt kívánnátok mí-tőlünk, hogy titeket *Református*-oknak, *Orthodoxus*-oknak, *Evangelicus*-oknak, Tiszta-tudományu, Igaz-hitű Tanítóknak híránk, külömben, hanem-ha per *Antiphrasim*, vagy *Ironiam*. Mert, mihent mí titeket valósággal ilyen nével illetnének, ottan mindgyarást, a' magunk Vallását mocskosnak, tisztátalannak, hamisnak mondanók. A' Keresztyén nevet *generaliter*, senkitül nem tiltjuk, valaki igazán keresztteltetet, és Pogánnyá létével meg nem tagadta a' Keresztséget. De ez a' nevezet kőz lévén, ilyen értelemmel tulajdonotok nem lehet. Azért, hazugság-nélkül, jó lelki isméréttel mondom, én nem tudlak külömben nevezni, hanem *Calvinistáknak*, vagy *Helveticus*-oknak, az-az, olyaknak, kik *Calvinus*sal, vagy a' *Helveciákkal* egyet értetek a' tudományban. Ha más nevetek vagyon, ad tudtomra: és, ha Hitemnek nem *præjudicál* a' magatok nevezése, ez-után én-is annak hílak. De Igaz-hitűeknek, Tiszta-tudomány-hirdetőknak, soha nem mondalak: Mert azzal, a' magam Hitit kárhoztatnám.

Azt is hazugságnak nevezi a' Farkas; hogy *Calvinus*, *lib. 4. cap. 4. n. 4.* az Ersekséget, a' régi és *Primitiva Ecclesiában*, szokot rendnek ismérte. De ennek itéletire egyéb nem kel, hanem hogy akár-ki tekincsen a' *Calvinus* könyvébe. Es ha azt nem írja, hogy a' régi *Ecclesiában*, jó rendnek okáért, Ersekek

sekek voltak, bárénmaradgyak benne. A' Farkas sem meri ezt tagadni: hanem abban akad, hogy *Calvinus* nem szól az új *Apostoli Ecclesiáról*. De az én írásomban sincs az, hogy az új *Apostoli Ecclesiát* említette *Calvinus*; noha az első Száz, Kétszáz, Három-száz esztendőben virágzó régi *Ecclesiát*, méltán *Primitiva Ecclesiának*, neveztem.

Mivel pedig az-is merő igazság, hogy külömben számlállya Szent Pál, [1. *Corinth. 12. v. 28.*] az Egyházi rendeket, hogy-sem vagy *Calvinus*, [lib. 4. cap. 3. n. 4.] (mert csak erről a' helyről volt szó,) vagy a' Farkas. Nem tagadhattya ezt a' Farkas: hanem, azért hazuttol engem, hogy *Calvinus* másut más-képpen szólott. Es hogy, a' Hivatal rendi, külömböz az ajándékok renditül. De én azzal hazuggá nem lészek, ha másut külömbet, vagy többet írt *Calvinus*, hogv-sem azon a' helyen, melyről én szólottam. Es azzal, hogy külömbség vagyon a' hivatal-, és ajándék dolgában, hamisá nem lézen, hogy Szent Pál, [1. *Corinth. 12. v. 28.*] külömben számlállya az Egyházi rendeket, hogy-sem *Calvinus*, [lib. 4. cap. 3. n. 4.] Mind ezekből világossan ki-tetczik; hogy, nem Ok-adás, hanem hazudozás, a' mivel menti a' Farkas halgatását.

Num. III. Az V. Oknak Oktalanjáról

ELőszőr: It nagvságos szókkal dicsíri magát a' Farkas, 's emutogattya könyvében foglalt bölcseségie. Azt írja; hogy az ő könyvében, Erős sententiáit, hatható okoskodásit, foganatos bizonyításit, kemény elmélkedésit, győzedelmes feleletit bé-írta: *Östromlotta, nem csak az Erseket, hanem a' több Pápiszlákat-is; Feleletit*

szép függő sommákkal kedvesítette: Az igazságot mutogatta: az Ersek tévelygését bélyegezte. A'hol pedig kemény szókat ejtett a' Romai Ecclesia-ellen, azt írja két helyen-is, hogy az nem szitok, hanem méltó dorgálás és pirongatás. Ezek, merő bolond dicsekedések: mert a' Farkas könyvében, egy mondás nincsen, melyben csak fűsti-is látczanék a' tudománynak, és okosság-nak. De elég, hogy ez a' Haris azt hiszi, és talám magához hasonlókka-el-is hiteti, hogy mind arany-alma foly az ő nyelvéből, és pennájából.

Másodszor: Azt beszéli; hogy én, az ő Irásának *haszon-felére sem feleltem: a' nehéz dolgokat kerültem: másivá mutattással mosdottam-ki belőle.* Ez ha így volna, kíváncsnék a' Farkas felelése, melyben fel-jegyeznie mire nincs válasza. Mert én, noha minden *Controversiá*kat egybe-keverni nem akartam, hanem csak az előnkben vet Két dologról, tudni illik, a' Szent Irásról és *Ecclesiáról*, akartam szólni (mert ugyan-is, micfoda okosság volna, egyből másba ugrani? egy dologban véget nem érven, másba kapni?) Azokra sem néztem a' miket a' Farkas, bizonyítás-nélkül, predikáló formán szóllot beszéllet: De azért semmit, a' Két Agazatra nézőt, tudva el nem rekkentettem: hanem a' Farkas bizonyságát, igazán és erejében elő-állattam, és világos felelettel meg-rontottam. Ha valamit nem akaratból, hanem emberi feletkezésből el-hadtam-vólna, meg-köszönöm ha valaki eszembe jutattya; és kész vagyok arra-is bonthatatlan választadni. Azért ha úgy vólna-is (a' mi úgy nincs,) hogy én valamit el-mulattá: a' Farkasnak, néhalgatásra, hanem új job íráfra kellene abból okot venni.

Num. IV. Az VI. VII. VIII. Oknak kábalságáról.

AZ VI. Ok, ilyen : *Haszontalanul felel az Ersek: Hát mint lehet*

het hasznos felelet irására? Hol az eszed Farkas? Hiszem nema'hasznos Írást, hanem az haszontalan kapdosást kelhasznos felelettel rontani. Hogypedig a' magad szennyét vissza akarod törteni azon szókkal, mellyekkel én téged bélyegeztelek, abban okosság nincsen. Mert, ha vétkeket mutattál volna feleletemben (mint én mutattam sok ezért, a' te Írásodban,) volna módod a' szó-szorásra. De a' nélkül, mint a' *Puplincán* szitkát, vagy a' *Szajkó* szóllását, úgy hallom nyelveskedéledet.

VII. Ok, emez: *Sok helyen az Ersek, ágon mutat Tar-varjat: és a' mire felelni kellene, másokra bízza; Bellarminusra, Becanusra mutatván.* Kettő a' dolog, Farkas: Eggyik az; hogy feleletemben, nem akartam egyéb vissza-vonásokról viaskodni, hanem csak a' Szent Írásról és *Ecclesiáról*. Azért, a' hol te máluvá nyargaltál, nem akartam utánad futni: hanem, azt írtam, hogy az nem ide-való dolog; és hogy a' min te akadozsz, azt régen földhöz verték a' *Catholicusok*. Fel-jegyeztem, kik, és micfoda Könyvekben írtak arról. Másik az; hogy, a' mit néktek százszor torkotokba vertünk, azt ottan-ottan, mint valami új dolgot elő-torzátok. Tüdő embernek pedig, únalmas, azon dolgokat sokszor bé-írnyia. Azért effélére nincs job felelet, mint oda igazítani, a' hol azokra válasz vagyon. Ha azokat a' válaszokat ostromollya valaki, akkor kívántatik a' felelet.

VIII. Ok, az; Hogy a' Farkas úgy meg-mutatta az igazságot, *hogy az Ersek azt nehult igyenessen meg-valtani kényszerítettet.* Ez sem ok a' halgatásra: Mert, ha im-már nehult meg-győzted az Erseket, igyekezned kellene, hogy egyébáitt-is meg-győzzed. De a' valóság kü-lömb. Sok dolgokban, némely *Calvinisták*, el-hadták

B ;

a' Cat-

a' *Calvinus* tanításának kemenységét, és a' *Catholicusok* régi Vallására állottak. Így írtam; hogy a' *Reprobatiót*, azt a' Meg-vetést, mellyel Isten ki-rekeszti a' kárhozandókat, némely *Calvinisták*, és egyebek-közöt a' Váradi Farkas, szinte úgy taníttyák és magarázzák, mint eleitől-fogva hitte és magarázta a' *Romai Ecclesia*. Ezt a' Farkas arra magarázza, hogy mi hajlottunk az ő Vallásokra. Ismét: A' *Catholicus* Doktorok taníttyák Sz. *Jeronimus*sal; hogy a' Szent Írásnak Sidó és Görög bőgűjében, derekas, nagy, és sok fogyatkozások nincsenek. Ennek-felette: Azt-is hitték, és tanították mindenkor a' *Catholicusok*; hogy a' Szent Írás könyveiről, bőgűjéről, értelméről bizonyos-létünk, az *Ecclesiának* tanításából kezdetik. Végezet-re, mindenkor hitte, és hiszi a' *Romai Ecclesia*; hogy az Anya-szentegyháznak ismértető Jeleit, a' Szent Írás mutattya. A' Farkas azzal álmodik, hogy ezeket ő hitette-el velünk: és *triumphál* győzedelmében. Szép dolog a' *Persuasio*, csak hogy nem eszeinek-való.

Abban pedig, nyilván-való hamisság vagyon, hogy az én feleletemben, [Fol. 129. 133.] azt mondtam; hogy, *A' hívek külső gyölekezete, néha nem látható*. Mert sőt, az említett helyen azt állattam, hogy nincs, és nem volt Christusnak e' földön láthatatlan *Ecclesiája*. mivel oly *Ecclesia* nem lehet az Új Testaméntom-után, melyben Keresztség, és Isten Igejének tanítása ne találta-sék. Mondottam bezzeg azt, [Fol. 129.] hogy *A' Választottak sokasága nem látható*. De nem mondtam, és nem mondom, hogy *a' Hívek külső gyölekezete, néha nem látható*.

Az-is hiúság, a' mit utóllýára ír a' Farkas; hogy, *A' Pá-pista tudományok nem Hit ágazati*. Mert, ha csak ama' Tizen-két *Articulust* nevezzük Hit ágazatnak, mellyeket a' *Credóban* vallunk: bezzeg sok dolgokat kel hinnünk lélek vesztés-alat, mel-

mellyek ilyen értelemmel nem Hit ágazatok. Így hiszük, hogy Szent Pálnak ezen-négy Levele Sz. Irás: hogy meg kell keresztkednünk. &c.

Num. V. Az IX. Oknak ferge-
sége.

UTólsó Okát halgatásának, azt adgya a' Farkas: *Mert őtet fenyegetem.* Nem vitatom, ha helyes-e ez a' *Consequensia*; Fenyegetnek: Tehát halgatnom kell. Azt sem vizsgálom, ha fenyegetés-e az, mikor embert meg-íntik embertelenségéről. Hanem csak azt mondom, a' miben vagyon a' dolog.

Elő-hoztam íge-szerént a' Farkas irasából, a' mit nem egy-valakiről, hanem, határozás- és válogatás-nélkül írt a' Pá-pistákról, ezen szókkal: *Tulajdona a' Pápista népnek a' tékelletlen-ség. Bátorságosb egy Pogánynak, hogy-sem tiz Pápistának hipni. Nincs olylatorság, melyben a' Pápisták nem elegyednek. A' Pápista áldozat-nak tartja, ha esküvéssel meg-csal valakit.* Ezeket, és több iszonyú gyalázásokat, a' Farkas irasából elő-hozván, íntettem, nem csak a' Farkast, hogy *bellyeb fallya a' sípor*, hanem Elöl-járóit-is, hogy ilyen nagy éktelenséget halgatással ne javallyanak. Ezt a' Farkas, fenyegetésnek tartja; és iszonyú ordításokkal Farkas természetit, sőt ördöggel-béllet gonofzságát, ki-mu-tattya.

Előszór: Azt írja; hogy *én cigány vagyok: mert ő nem élz ezzel az Universalis notá-val*, hogy közönségesen ilyenek a' Pá-pisták. De én az említett szidalmakat, szórúl szóra le-irván a' Farkas könyvéből, soha azt nem említettem, hogy a' Farkas élt azzal az *Universalis notá-val*: hanem csak azt írtam, a' mi igaz-ság; hogy a' Farkasnak elő-hozot szidalmazó szavai, nem ha-tározot

tározot és válogatot személyeket illet, hanem, válogatás-nélkül, közönségesen a' Pápistákat sérti. Bezzeg ha azt írta-vólna a' Farkas, hogy *Némellyek a' Pápisták-közzül ilyenek, amollyingok*, csigázná az ő szavait a' ki mindenekre terjesztette, a' mit határozva *némellyekről* mondott. De nem így szólott a' Farkas, hanem *generaliter*, válogatás-nélkül szólott a' Pápistákról; mint a' fel-iegyzet szók ki-mutattyák.

Másodszor: Szégyenli meg-vallani a' Farkas, hogy hazudott abban a' mit a' Pápistákról mondott: de azt, igaznak sem meri mondani. Hanč, őrdőgi hazugságra vetemedet szemtelē bátorságát akarván mustráltatni; és ebbē, utólsó tehetségét is mértetni, azt írja az Ersekről; hogy őtet *Az Posonyi Gyölésben, az Ország Statusi meg-sentenciázták, levelesé tették*. Illyen nagy dolgot, illyen emberre fogni, a' mi soha sem vólt azt ily bátran írnyia, oly vakmerő szemtelenség, kinél nagyobb nem lehet a' Pokol-béli őrdőgbē. Ha illyen nyilván-való hamiságot, nyőtatot könyvben mernek írnyia a' Predikátorok: lehet-e valaki oly bolond, hogy ez-után valamit bidgyen a' *Calvinista* Predikátoroknak?

Nem tudok el-igazodni, mire magyarázzam ezt a' nagy szemtelenséget, hogy ily nyilván-való hamisat, ily bátran ír a' Farkas; és hogy, sem maga, sem hiti, sem hivatallya bőcsülletit nem kimélvén, illyen nyilván-való dolgot, ily bátran hazud! Tanúllyon ebből minden ember, mit kel hinni a' Predikátoroknak mikor távúl-való dolgokról irnak, ha ily orczátlanúl mernek hazudni a' köztünk-való dolgokról.

Harmadszor: Mond valamit igazat utóllýára a' Farkas. Igaz, hogy *Tulajdon és nyilván-való igékkel nincs a' Szent Írásban, hogy nincs Purgatorium*. Az-is igaz; hogy, Valamit a' Pápisták-ellen vítatnak a' Calvinisták, azok tulajdon nevek-, nevezetek-, és bőtűjök-szerént, *Szent Írásból ki nem mutatódnak*. Elég ez né-

eznékünk. Mertebből ki-tetczik, hogy tí mí-ellenünk semmit Szent Írásból nem bizonyítatok. Mert a'hol azt írod; hogy *Okait mutattjátok a' Szent Írásból tanításotoknak*: az annyit tesz; hogy, a' mi a' Szent Írás börtüjében nincsen, azt a' Predikátorok agya-fürt fzelefsége, ki-cfigázza és fatóllya valamint 's valahogy, tetczések-fzerent. En pedig, igazsággal módom; hogy, Valamenyi *Consequentiákat* csinálnak a' Predikátorok a' Szent Írásból, mind azokért sem hadnám egy hajam szálát ki-szakasztani, nem hogy azokhoz kötném lelkem üdvösségét.

Nem keveset tanúltak a' *Calvinisták*, ha azt eszékbe vették, hogy, valamit ők vítatnak mi-ellenünk, azokat Szent Írásban nem talállyák, hanem magok okoskodásán fondállyák. Mert igazán írja a' Farkas; hogy, *Ha tulajdon és nyilvánvaló igékkel olvasnók a' Bibliában, hogy nincs Purgatorium: azt az Ersek sem merné tagadni.* Mivel mí, semmit abban nem tagadunk, valami a' Szent Írásban vagyon, hanem csak a' Predikátorok *Consequentiáit* pökjük.

Ezekből tanulhatna a' Farkas, ha esze vólna. De mivel,
Nemo potest corrigere quem DEVS despexerit, [Eccles. 7. v. 14.]

Semmi orvoslás nem használ annak a' kit Isten
meg-útált: kérem az Ur-Istent, vegye-el
a' hályogot a' meg-csalattak szemérül. Amen.

